

تجارت الکترونیک

ترجمه و تالیف: مهدی شهیدی
کارشناس مدیریت آمار و خدمات رایانه‌ای

Shahidimsc@yahoo.com

برآوردهای بسیار متفاوتی ارائه شده است، ولی در کلیه پیش‌بینی‌های به‌عمل آمده گفته شده است که تجارت الکترونیکی در سال‌های آینده با رشد فزاینده‌ای روبرو خواهد بود. در گروه کشورهای توسعه‌یافته (اعضای OECD) آمریکا همچنان بیشترین سهم از مبادلات الکترونیکی را به خود اختصاص داده، اما اروپا هم به سرعت در حال کم‌کردن فاصله خود با آمریکا است.

زمینه‌های کاربرد تجارت

الکترونیکی بسیار گسترده‌تر از مبادله کالا، خدمات و وجوه است و در تعریف آن و تبیین سیاست‌های مورد نظر باید علاوه بر کاربردهای بالفعل، به کاربردهای بالقوه نیز توجه داشت.

در سال ۱۹۹۹ حجم مبادلات الکترونیکی در آمریکا معادل ۷۰۰ میلیارد دلار و در سایر کشورهای جهان ۳۳۰ میلیارد دلار بوده است و پیش‌بینی می‌شود که حجم تجارت الکترونیکی کالاها و خدمات شرکت‌های آمریکایی در سال ۲۰۰۳، معادل ۲۸۰۰ میلیارد دلار شود که این رقم معادل ۲۵ درصد خریدهایی است که بین شرکت‌های آمریکایی در این سال صورت خواهد گرفت. انجام مبادلات الکترونیکی توسط شرکت‌ها و مصرف‌کنندگان اروپایی در سال ۲۰۰۴ معادل ۱۶۰۰ میلیارد دلار یا ۶/۳ درصد کل معاملات در اروپا برآورد شده است.

در حیطه تجارت بین‌المللی نیز تجارت الکترونیکی سهم فزاینده‌ای را به خود اختصاص خواهد داد. تخمین‌های موجود حاکی از آن است که تا سال ۲۰۰۳، بین ۱۰ تا ۲۵ درصد از تجارت به روش الکترونیکی صورت گیرد، یعنی حتی با فرض بسیار محافظه کارانه ۱۳۰۰۰ میلیارد دلاری برای جمع صادرات و واردات کالاها جهان در سال ۲۰۰۳ (این

از تجارت الکترونیکی بوده است. در ساده‌ترین شکل، می‌توان این پدیده را به صورت انجام مبادلات تجاری در قالب الکترونیکی تعریف کرد. کمیسیون اروپایی هم در سال ۱۹۹۷ آن را به شکل زیر تعریف کرده است: «تجارت الکترونیکی مبتنی بر پردازش و انتقال الکترونیکی داده‌ها شامل متن، صدا و تصویر است. این تجارت، فعالیت‌های گوناگونی از قبیل مبادله الکترونیکی کالاها و خدمات، تحویل فوری مطالب دیجیتال، انتقال الکترونیکی وجوه، مبادله الکترونیکی سهام، بارنامه الکترونیکی، طرح‌های تجاری، طراحی و مهندسی مشترک، منبع‌یابی، خریدهای دولتی، بازاریابی مستقیم و خدمات بعد از فروش را دربرمی‌گیرد».

وزارت صنایع و تجارت بین‌المللی ژاپن نیز گفته است: «تجارت الکترونیکی که تا چندی قبل به تعداد معینی از شرکت‌ها محدود بود، در حال ورود به عصر جدیدی است که در آن، تعداد زیادی از اشخاص گمنام مصرف‌کننده در شبکه حضور دارند. به‌علاوه، محتوای آن از حیطه مبادله داده‌های مربوط به سفارش دادن یا قبول سفارش فراتر رفته و فعالیت‌های عمومی تجاری از قبیل تبلیغات، آگهی، مذاکرات، قراردادهای تسویه حساب‌ها را نیز شامل است».

از مجموعه تعاریف ارائه شده می‌توان نتیجه گرفت که زمینه‌های کاربرد تجارت الکترونیکی بسیار گسترده‌تر از مبادله کالا، خدمات و وجوه است و در تعریف آن و تبیین سیاست‌های مورد نظر باید علاوه بر کاربردهای بالفعل، به کاربردهای بالقوه نیز توجه داشت.

حجم مبادلات الکترونیکی و سرعت گسترش آن

ارزش مبادلات الکترونیکی در جهان طی سال‌های اخیر به سرعت در حال افزایش است. گرچه در مورد سرعت گسترش این شیوه از مبادله

بسیاری از اقتصاددانان، متخصصان و دوراندیشان عقیده دارند که در سال‌های اخیر، انقلابی مشابه انقلاب صنعتی بوقوع پیوسته است که جهان را وارد "عصر اطلاعات" کرده و بسیاری از جنبه‌های اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی حیات بشر را دستخوش تحولی شگرف نموده است. یکی از ابعاد این تحول، تغییراتی است که در روابط اقتصادی بین افراد، شرکت‌ها و دولت‌ها به‌وجود آمده است. مبادلات تجاری بین افراد و شرکت‌ها با یکدیگر و افراد با شرکت‌ها و دولت‌ها به سرعت از حالت سنتی خود که مبتنی بر مبادله بر مبنای اسناد و مدارک کاغذی است، خارج شده و به سوی انجام مبادلات از طریق بهره‌گیری از سیستم‌های مبتنی بر اطلاعات الکترونیکی در حرکت است.

تجارت الکترونیکی به علت سرعت، کارایی، کاهش هزینه‌ها و بهره‌برداری از فرصت‌های زودگذر، عرصه جدیدی را در رقابت گشوده است تا آنجا که گفته می‌شود: عقب‌افتادن از این سیر تحول، نتیجه‌ای جز منزوی شدن در عرصه اقتصاد جهانی نخواهد داشت.

در اینجا، به مفهوم تجارت الکترونیکی، روند گسترش آن در جهان و گریزناپذیر بودن استفاده از آن می‌پردازیم. سپس تجربه برخی از کشورهای در این زمینه و اقدامات و دستاوردهای آنها را ارائه می‌کنیم.

تجارت الکترونیکی، به علت سرعت، کارایی، کاهش هزینه‌ها و امکان بهره‌برداری از فرصت‌های زودگذر، عرصه جدیدی را در رقابت جهانی گشوده است.

تجارت الکترونیکی چیست؟

برای تجارت الکترونیکی تعاریف مختلفی ارائه شده که اغلب آنها مبتنی بر تجارب گذشته در استفاده

رقم در سال ۱۹۹۹ حدود ۱۱۵۰۰ میلیارد دلار بوده است) سهم تجارت الکترونیکی به ۱۳۰۰ تا ۳۲۵۰ میلیارد دلار بالغ خواهد شد.

کشورهای عضو شورای همکاری خلیج فارس از نظر حجم تجارت الکترونیکی در صدر فهرست کشورهای عربی قرار دارند. ارزش تجارت الکترونیکی این کشورها سالانه به ۱/۳ میلیارد دلار می‌رسد. سهم کشور مصر ۵۰۰ میلیون دلار و حجم تجارت الکترونیکی سایر کشورهای عربی جمعاً ۱/۲ میلیارد دلار است. براساس پیش‌بینی بانک الاهلی مصر، حجم تجارت الکترونیکی کشورهای عربی از حدود سه میلیارد دلار در سال ۲۰۰۰، به حدود پنج میلیارد دلار در سال ۲۰۰۲ افزایش یافته است.

در کشورهای تازه‌صنعتی شده نیز تجارت الکترونیکی به سرعت در حال گسترش است. به عنوان مثال، رویکرد تجارت الکترونیکی در سنگاپور، اگرچه از سال ۱۹۹۶ اتخاذ شد، اما قوانین وزیرساخت‌های مورد نیاز برای انجام این امر تا سال ۱۹۹۸ فراهم آمد. هدف این کشور آن بوده است که تا سال ۲۰۰۳ حدود چهار میلیارد دلار سنگاپور کالا و خدمات از طریق تجارت الکترونیکی مبادله شود. در یکی از تحقیقات به عمل آمده توسط واحد تحقیقات و اطلاعات اکونومیست (Economist Intelligence Unit-EIU) رتبه‌بندی کشورهای جهان برای پذیرش و بکارگیری تجارت الکترونیکی انجام شده

است. در این تحقیق، عواملی مانند قابلیت اتصال به شبکه، نواح و احوال کسب‌وکار، پذیرش تجارت الکترونیکی توسط تولیدکنندگان و مصرف‌کنندگان، وجود قوانین و مقررات مناسب، فراهم‌بودن خدمات حمایتی برای تجارت الکترونیکی و زیرساخت‌های اجتماعی و فرهنگی، عمده‌ترین محورهای تعیین‌کننده گسترش تجارت الکترونیکی در کشورها شناخته شده‌اند. در این بررسی، آمریکا و استرالیا در رده‌های اول و دوم، کشورهای اسکانداویجی جزو ده

کشور اول و سنگاپور در رده هفتم قرار گرفتند، در حالی که فرانسه به علت تمرکز بر بازار داخلی، علیرغم گستردگی استفاده از اینترنت در این کشور، در رده پانزدهم قرار گرفته است.

گزینه ناپذیر بودن تجارت الکترونیکی

رشد سریع و روزافزون تجارت الکترونیکی در کشورهای پیشرفته و مزیت‌های رقابتی حاصل از آن، به مفهوم آن است که کشورهای در حال توسعه باید در استراتژی‌ها و سیاست‌های تجاری و بازرگانی خود تجدیدنظر کنند. عمده‌ترین دلایل در این زمینه به شرح زیر است:

▲ یکی از سیاست‌های مورد نظر در زمینه تجارت الکترونیک، جلوگیری از دسترسی کودکان به مطالب مضر در اینترنت است.

از طریق روش‌های سنتی از میان خواهد رفت که این امر به معنای منزوی شدن در عرصه تجارت جهانی است.

گذشته از عوامل فوق، گسترش فن‌آوری اطلاعات (Information Technology-IT) نقش مهمی در ایجاد اشتغال و رشد تولید در کشورها دارد. به عنوان مثال، گزارش شده است که طی سال‌های ۱۹۹۷-۱۹۹۵ بیش از یک سوم رشد اقتصادی آمریکا ناشی از گسترش استفاده از اینترنت و صنایع مرتبط با فن‌آوری اطلاعات بوده است. مجموعه این عوامل باعث شده است که کشورهای مختلف جهان به سرعت نسبت به تهیه و تنظیم سیاست‌هایی در زمینه تجارت الکترونیکی و تسهیل و تقویت آن اقدام کنند.

تجربه کشورها در زمینه سیاست تجارت الکترونیکی

۱- ایالات متحده آمریکا: اول جولای سال ۱۹۹۷ رییس‌جمهور آمریکا با انتشار فرمانی استراتژی دولت آمریکا در جهت تقویت و گسترش جهانی تجارت الکترونیکی را مشخص کرد و وزارتخانه‌ای را برای اجرای سیاست‌های مذکور در آن فرمان مامور کرد. همزمان، گروه کاری تجارت الکترونیکی که پیشنهاددهنده راهبرد فوق بود، مامور هماهنگ‌سازی فعالیت‌ها و گزارش‌دهی در این زمینه شد. راهبرد دولت آمریکا مبتنی بر پنج اصل بود:

- بخش خصوصی باید نقش اصلی را در این زمینه ایفا کند.
- دولت‌ها باید از بکارگیری محدودیت‌های غیرموجه در تجارت الکترونیکی اجتناب ورزند.
- هدف از حضور دولت، باید حمایت و به‌اجرا آوردن قوانین محدود، ساده، قابل پیش‌بینی و سازگار برای انجام تجارت باشد.
- دولت‌ها باید ویژگی‌های منحصر به فرد اینترنت را مورد توجه قرار دهند.

در صورت عدم بکارگیری تجارت الکترونیکی، موقعیت رقابتی کشورهای در حال توسعه به‌خاطر صرفه‌جویی حاصل از انجام مبادلات به‌صورت الکترونیکی تضعیف خواهد شد. عدم‌بهره‌گیری از تجارت الکترونیکی به معنای کندی در انجام معاملات و از دست رفتن فرصت‌های لحظه‌ای و زودگذر در تجارت جهانی است. با گسترش این شیوه از مبادلات در کشورهای پیشرفته، شیوه‌های کاغذی قبلی منسوخ شده و امکان انجام مبادله با این کشورها

تجارت الکترونیکی از طریق اینترنت باید در سطح جهان تسهیل شود.

در این گزارش، مقولاتی که باید به آنها رسیدگی می‌شود، معین گردید. نماینده تجاری آمریکا هم ماموریت یافت که ظرف ۱۲ ماه با دولت‌های خارجی به توافقاتی دست یابد که بر مبنای آن، کلیه محصولات و خدماتی که از طریق اینترنت مبادله می‌شوند، از حقوق گمرکی، و کلیه تجهیزات تشکیل‌دهنده اینترنت نیز از شمول تعرفه گمرکی معاف شوند. در زمینه مالیات نیز وزیر خزانه‌داری آمریکا ماموریت یافت تا با همکاری دولت‌های ایالتی، محلی و خارجی به توافقاتی دست یابد که مانع تحمیل هرگونه مالیات جدید و تبعیض‌آمیز بر تجارت از طریق اینترنت شود.

در بحث تسهیل پرداخت الکترونیکی نیز وزیر خزانه‌داری آمریکا ماموریت پیدا کرد که با همکاری دولت‌های خارجی، بر تحولات جدید در زمینه سیستم‌های پرداخت الکترونیکی نظارت کرده و با هرگونه قوانین و مقررات محدودکننده برای توسعه سیستم‌های جدید پرداخت‌های الکترونیکی مخالفت کند و همزمان با توسعه سیستم‌های پرداخت الکترونیکی، ضمن همکاری نزدیک با بخش خصوصی در ارتباط با سیاست‌گذاری در این زمینه، اطمینان حاصل کند که قابلیت انعطاف فعالیت‌های دولتی، نیاز بازارهای در حال رشد را برآورده می‌سازد. از دیگر سیاست‌های دولت آمریکا، عدم افشای اسرار شخصی، جلوگیری از دسترسی کودکان به مطالب مضر در اینترنت، جلوگیری از اعمال استانداردهایی در زمینه تجارت الکترونیکی که همانند یک مانع غیرتعرفه‌ای موجب محدودیت این مبادلات شوند، ایمن‌سازی اینترنت برای انجام مبادلات، استفاده از تجارت الکترونیکی در خریدهای دولت فدرال، حمایت از حقوق مالکیت فکری در محیط الکترونیکی، خصوصی‌سازی سیستم Domain Names و تسهیل بخش خصوصی نسبت به سرمایه‌گذاری در شرکت‌های مخابراتی و رقابتی کردن شرکت‌های مخابراتی و لغو انحصار آنها هستند.

در سال ۱۹۹۸ و به دنبال انتشار اولین گزارش سالانه گروه کاری، رئیس جمهور آمریکا دستورالعمل جدیدی را صادر کرد که در آن پنج ابتکار جدید تحت عناوین:

دسترسی سریع به اینترنت.

حمایت از مصرف‌کنندگان.

تسریع در گسترش اینترنت در کشورهای در حال توسعه.

تشریح تبعات سرمایه‌گذاری و گسترش استفاده از اینترنت.

کمک به کسب و کارهای کوچک در استفاده از اینترنت و تجارت الکترونیکی درج شده بود و اجرای هر یک از آنها هم برعهده یک یا چند وزارتخانه و سازمان قرار داده شده بود. شایان ذکر است که در کلیه موارد فوق پیشرفت‌های قابل ملاحظه‌ای حاصل شده است.

اتحادیه اروپایی: در آوریل ۱۹۹۷ کمیسیون اروپایی سیاست‌های مربوط به تجارت الکترونیکی را در قالب گزارشی تحت عنوان "ابتکاری اروپایی در تجارت الکترونیکی" منتشر کرد. هدف از سیاست‌های مذکور در این گزارش، رشد سریع تجارت الکترونیکی در اروپا، ارائه چارچوبی برای اقدامات آتی در زمینه تجارت الکترونیکی و افزایش آگاهی و تسهیل تبادل نظر بین طرف‌های ذینفع در حل مساله عنوان شد. پیشنهاد اجرایی مذکور در این سند به اموری مانند دسترسی به بازارهای جهانی، مقولات حقوقی و ایجاد محیط مناسب برای انجام تجارت الکترونیکی مربوط می‌شد. در این سند، سعی شده است که موضع اروپا در زمینه اجماع جهانی برای ایجاد شرایط لازم برای انجام تجارت الکترونیکی از طریق مذاکرات بین‌المللی تعیین شود.

کشورهای عضو آسه‌ان: کشورهای عضو آسه‌ان (ASEAN - Association of South East Asian Nation) با درک اهمیت راه‌اندازی تجارت الکترونیکی و تاثیر آن بر کارایی تجاری کشورهای عضو، در نشست مقامات ارشد اقتصادی آسه‌ان، توافق کردند که نسبت به ایجاد کمیته هماهنگی الکترونیکی اقدام کنند. مالزی، یکی از بنیانگذاران این اتحادیه، از هماهنگی در گسترش تجارت الکترونیکی در قالب یک مجمع منطقه‌ای حمایت می‌کند. این کشور یک دستور کار در زمینه فن‌آوری اطلاعاتی ملی دارد که تا سال ۲۰۲۰ به جرگه کشورهای توسعه‌یافته بپیوندد. از عمده‌ترین سیاست‌های دولت، سرمایه‌گذاری ۱۰ میلیارد دلاری در زمینه ایجاد یک کریدور مولتی‌مدیا (Multimedia) در جنوب کوالالامپور توسط دولت و

فراهم‌کردن انگیزه‌های لازم از جمله معافیت‌های مالیاتی، حمایت از حقوق مالکیت فکری و عدم محدودیت در استخدام کارکنان متخصص خارجی در این زمینه است. شرکت‌های بزرگی مانند مایکروسافت، اینتل و اوراکل در این زمینه با مالزی همکاری دارند و هدف آن است که دولت زمینه‌های حقوقی و فیزیکی لازم را فراهم کند تا بخش خصوصی بتواند از مزایای تجارت الکترونیکی برخوردار شود. در این ارتباط، تهیه پیش‌نویس قوانین استفاده از امضای الکترونیکی، حمایت از حقوق مالکیت فکری، جلوگیری از استفاده غیرقانونی از اطلاعات رایانه‌ای، ارائه خدمات درمانی از طریق رایانه و دولت الکترونیکی (انجام امور سیاسی و حکومتی از طریق ارتباط الکترونیکی) از جمله عمده اقدامات به عمل آمده می‌باشند.

نگاهی به اقدامات امیرنشین دویی: شهر "اینترنت دویی" به تازگی با هدف متنوع‌کردن درآمد‌های کشور امارات متحده عربی و به‌طور خاص دویی و ایجاد پل ارتباطی اینترنتی بین کشورهای آسیایی و جذب کارشناسان و سرمایه‌گذاران آمریکایی و اروپایی تاسیس شد، که قصد تجارت و سرمایه‌گذاری در کشورهای منطقه خلیج فارس را دارند. کارشناسان و دست‌اندرکاران، این طرح را به دستور مستقیم شیخ محمدبن راشد، ولیعهد دویی و وزیر دفاع امارات متحده عربی اجرا کردند و معتقدند که شهر دویی می‌تواند شکاف ارتباطی موجود بین اروپا و خاور دور را پر کند. آنها همچنین، معتقدند که بازار شهر دویی طی دو دهه گذشته از مرز کشورهای عضو شورای همکاری خلیج فارس، جمهوری اسلامی ایران و شبه‌قاره هند فراتر رفته است و اکنون پایگاهی برای فعالیت انواع شرکت‌های جهانی برای برآورد به بازار عظیم خاورمیانه، شرق و جنوب آفریقا، شرق میانه و حتی کشورهای شبه‌قاره هند و آسیای میانه است و تا جمهوری‌های تازه‌استقلال‌یافته شوروی سابق امتداد می‌یابد. از این رو، شهر اینترنت دویی برای پوشش این بازار ۱/۵ میلیارد نفری و به‌طور کلی، به‌عنوان مرکز اصلی برای تمامی شرکت‌های جهانی در تمام جهان در نظر گرفته شده است. ■

برگرفته از: بیمه مرکزی ایران / تازه‌های جهان بیمه / شماره ۶۱.